

NAPITNICA

Izprazni, moj dragi,
to čašo do dna,
še v zibki sem
v dar jo dobila,
s krvjo je napolnjena
iz srca,
jaz sama sem jo
natočila!

Izprazni, moj dragi,
to čašo do dna,
iznova jo bom
napolnila,
nato pa jo vrzi,
vrzi ob tla
in vsa se bo
razdrobila!

TOŽBA

Včasih ti je
neskončno lepo,
tako svetlo
ti je v duši,
pa pride neurje,
stemni se nebo
in v tebi vse se poruši.

Včasih si žejen,
žejen tako,
razpokan,
kot zemlja ob suši,
pa se ti sonce
skrrije samo,
da ti je mraz še pri duši.

In hotel takrat
bi studenčnice bistre,
ki obraz tvoj
se v nji ti zrcali,
pa vidiš krog sebe
same filistre,
same filistre z očali.

MATI IŠČE MOJSTRA

JOŽE KERENČIČ

1

Prišla so leta, ko so otroci začeli zapuščati dom. Prvi je šel Pavel; jeseni, ko so se očetu odprle napol zaceljene rane, ki jih je dobil v vojni, in so ga priklenile za vse življenje na posteljo. Vse delo, vsa skrb je obvisela na materi. Ves dom je trošil na Pavla, da bi se kdaj prebil do boljšega kruha. Prišla so slutena leta, Pavel se še ni osamosvojil in vedeli so, da še dolgo ne bo pomagal najmlajšima, Lojzeku in Vančku, da bi se česa izučila. Materi so bili vsi pri srcu; vse življenje pa je bolehal in bila vsa zanič, da nihče ni vedel, kako dolgo bo živela. Neke pomladi je odšla v svet Mica, tretja po rojstvu; do druge pomladi je služila v mestu, čez poletje se je vrnila, jeseni je zopet zbežala in se v mestu omožila z mizarjem. Bil je mlad in brez vsega, v tuji hiši je bival, pedi zemlje ni imel ne lastne delavnice. Mica je zaživela po svoji trmi, dote ni dobila nobene. Za kom z grunta se ni hotela ogledati, ob zemlji živeti ni marala. Liza, četrta, je ostala doma, da

zrase v leta, ko bo godna, da pride kdo z grunta in jo vzame za gospodinjo.

Po vuzmu prihodnjega leta se je začel Lojzek učiti v trgu ključavničarstva. Mnogo je trpel, pozno ponoči se je vozil domov spat. Bil je žilav, pa tudi trmast in siten. Poleti so delavnico zaprli, mlatili so po ravninskih vaseh in po bregovih. Spali so malo, Lojzek je prihajal redkeje domov, včasih se je napil. Bil je ožgan kakor cigan in ves prepojen z olji. Sitnaril je, spal, ali pa se smejal, da so se svetili beli zobje iz ocrnelega obraza. Mati, ki jo je skrbelo zanj, se je mehčala, in ko je odhajal znova na mlat, je stala na ogradu in zrla za njim s prikritim ponosom.

Tisto poletje je glodala v materi posebna skrb. Vanček, najmlajši, naj bi na pomlad storil čez šolo, čez pašo in čez tepešijo križ in se šel nekam učiti za krojača. Temu otroku je bila najpotrebnejša, najmlajši je bil in vsi so bili prepričani, da iz njega ne bo kaj prida. Mati je vedela, da ni nikogar, ki bi se pobrigal zanj, če bi ona umrla. Peter, najstarejši, ki bo prevzel dom, bi ga imel za pastirja in hlapčka, za drugo se ne bi pobrigal.

Ko je Vančka rodila in je stala ob odprtem grobu svojega očeta, ki je izdihnil v drugi grapi, je sredi doraslih bratov in sester, njihovih in lastnih otrok jokala zavoljo očeta, zavoljo sebe in svojih otrok. Očetove starosti ne bo dočakala, je slutila. Tudi tega ne, da bi si vsi njeni otroci uredili življenje po okoliških bregovih in grapah. Krčvito je pritiskala roke na ledovje, kjer jo je žgalo. Ledvice so se nižale. Zdravnik je rekel, da mora dobro živeti in malo trpeti, da se nabere okoli ledvic maščoba. Tega ni zmogla prej in ne pozneje. Umrla pa ni. Oddojila je Vančka. Doraščal je med starejšimi brati in sestrami. Po dvorišču so se igrali, kričali, jokali, bili tepeni, zavoljo sebe in drug zaradi drugega, prevažali so se na garah, prevračali, vstajali in padali. Najhujša nesreča se je pripetila, ko so Vančku zlomili levico. Teda bi jih bil oče do smrti pretepel, da jih ni branila mati. Stroški so bili veliki. Roka se je zacelila, a v rasti je zaostajala za tako in tako slabo desnico. Zavoljo zlomljene levice jim je pozneje mnogo očital, in je bil zlobno poreden. Vsi bi ga radi pretepali, vsi bi mu radi odkazovali delo, on pa se je otepal. Bil je slok in betežast. Pobili bi ga bili, da ga ni mati stalno zagovarjala. Vedno ga ne bi smela, a ni mogla drugače.

Dober spomin je imel, učil pa se ni. Tudi delal ni rad. Na paši, ko je po vratah na vojkah držal krave in so ga nategovale v vse smeri, se je cmeril, ali pa je bruhrnila iz njega tlačena jeza in je po kravah tepel in jih brcal brez srca in kruto. Lačne je gonil na vodo, iz ograda je klical domov, da je napasel, da krave ne dado miru. Zmerjali so ga in se norčevali iz njega. Rohnel je in kričal poln hudobije in vragolij. V takih hipih ga je morala mati braniti pred drugimi. Zavoljo njega je pretrpela mnogo očitkov, sama pa je odgovarjala, da kako so ga sami skvarili. Jezila se je, a čutila je, da je Vanček najboljši otrok med vsemi. Kadar ni bilo drugih doma, je pridno opravljal vse, karkoli mu je mati naročila. Bil je zaupen, skozi skrivenčena drobna usta so prihajale besede, ki so mater zgrabile. Srce jo je bolelo, ko je slišala, kake

misli ga obhajajo. »Vsi me dražijo. Mirovali bi, saj tako ne bom dolgo živel... Če ne bom zmogel drugega, bom šel po svetu in ukal... Mama, Trjukov mi je metal karte. Na stara leta bom babo pretepal. Če ne bom prej umrl... Vsi me tepejo, atek, Peter, Liza, Lojzek, še Pavel, ko je doma; pa me vsaj vi ne bi!...«

Često je bil zamišljeno resen. Ako ga je v takih hipih kdo zalotil, se je zdrznil in sramežljivo skrivenčil usta. Navadno je izginil izpred oči, že nekaj trenutkov potem je po dvorišču požvižgaval, v kolarnici kaj nabijal, metal kamenčke čez streho v vrh sosedove črešnje, ali pa se je nad kom zadiral.

V poletnih večerih se je skozi vas oglasila Zagorčeva harmonika. To je Vančka spodbodlo. Poiskal je cimbuje, ki jih je pribarantal na paši in jih je hranil na peči, kjer se jih ni nihče smel dotakniti. Ali pa je sédel na prag, se sklonil h kolenom, se poševno ogledal, drobne oči so mu zažarele, v dlani je stisnil orglice in zaigral. Nihče domačih ni vedel, kdaj se je naučil na orglice igrati. Tiho, z začudenjem so ga poslušali. Pa ga je postalo sram, sklonjen se je zagnal po dvorišču, obstal ob cesti in dolgo poigral.

Nihče ni vedel, kaj se je v njem kuhalo in kdaj mu je prišlo na misel, da bo krojač: ali na paši, ali jeseni na mrzlem vetru, ko so pospravljali z njiv in je jokal zavoljo mraza in iz nejevolje, ali v bolnici, ko je zrl v strop in je uporno molčal, četudi mu je šlo na jok, ali pa se je v njem spočelo v tistem hipu, ko je Petru krpal suknjo in ga je oče gledal ter rekel:

»Vanček, ti boš krojač. Dobro šivaš, slok si, slab, len za drugo delo. Krojač pa boš dober.«

Vanček se je zdrznil, se namrdnil, zbočki se je ozrl, potem je povetil oči, odrinil napol zakrpano suknjo in jezen odšel iz hrama. Zunaj je kričal, da se mu ne bo nihče norčeval in se mu smejal. Dolgo se ni mogel potolažiti. Čez nekaj dni, bilo je sredi poletja, ko so sušili otavo in je sonce silno žgalo, se je smical okoli matere; nenadoma je odločno rekel, da se hoče pri Lukmanu učiti za krojača.

O Lukmanu so doma mnogo govorili. Bil je edini dober krojač daleč okoli. Dela je imel vedno dovolj, četudi je drago računal. Tudi gospodi je šival. O njem so vedeli, da je z vajenci dober in jih ne pretepa. Pri njem samo krojačijo, čeprav ima babo in otroke. Takih mojstrov je malo; Lojzekov že ni tak; pretepa; dasi Lojzek tega ne pove. Tisto poletje je bil Lukman brez vajenca. Zadnji se je pri njem izučil Vrbekov, nekje na Kranjskem je dobil delo. Lukman je premislil in je odločil, da ne bo sprejel v uk nikogar več, zavoljo visokih davkov ne in zavoljo sitnosti, ki so z vajenci, haska pa ni nobenega. Tako je povedal Petru.

Ko je Vanček to izvedel, mu je z obraza izginila vsa kri. Zastrmel se je nekam in po bledem, otrplem licu je zaorala debela solza. Nemo je stisnil glavo med ramena, z rokavom je zakril oči in pobegnil za skedenj, kjer se je razjokal. Več dni je sramežljivo povešal oči. A nihče ga ni dražil. Kadarkoli je poslej vzel šivanko in si krpal razparane

hlače ali robačo, je to delal skrivoma in se ni pred nikomer več postavljaj.

Jeseni, po bratvi, ko je v torbo natrpal knjige in zvezke, da ob njih presedi v šoli zadnjo zimo, ga je prišlo, da je bil neznosen. Toliko jeze z njim še niso prestali. Očital je, da se nihče zanj ne briga. Pomlad bo prišla, sošolci se bodo šli učiti, že zdaj ve večina za mojstre, on pa ne bo imel kam iti. Doma pa ne bo ostal, tudi delal jim ne bo. Ako se zanj nočejo pobrigati, bo šel sam in si nekje poiskal mojstra. Takim očitkom nihče ni mogel ugovarjati. Očitki in neuspešno poizvedovanje daleč do Presike, Huma in Miklavža je odločilo mater na pot, v mesto iskat mojstra. Bila je pozna jesen.

2.

Tisto jutro je viselo nebo težko in turobno nad pokrajino. Mati je tesnobno vzdihovala, kakor vselej, kadar je šla od doma. Na vse je mislila in je med napravljanjem naročala, naj pobereta Peter in Liza zadnjo repo, in če zmoreta, naj pripeljeta voz koruzja domov. Potem je opozarjala zavoljo živine. Sama skrb je je bila. Vanček, ki se je rano napravil, je v svetešnji obleki in obut nestrpno stopical po hramu, silil v mater, hodil na prag, se oziral v nasprotni breg in se znova vračal v hram. Preden sta šla, je mati tožila po hramu in vsakega posebej oštevala ter nagovarjala, naj ji dá nekaj dinarjev na pot za juho in za štruco. Denarja ni imela, tudi drugi ne razen Petra, ki pa ni rad posodil, ker mu je mati dolgovala že osem dinarjev; tudi sama je znova čutila, da je najhuje biti dolžan otrokom. Vanček je spravil v žep tri dinarje in šla sta. Pri hlevih se je domislila, kričala je v dvorišče:

»Liza, krmljence dobro nahrani in pazi, da jih ne razhladiš!«

Krmljenci so jo posebej skrbeli. Bogve, koliko bodo tehtali in kake cene bodo. Edini denar, ki ga dobe do pomladi. Kokoši ne bodo čez zimo nosile jajc. V bratev so prodali mošt do zadnje kaplje. Malo je zraslo, še to je brez cene, denarja niso dobili, prvi obrok dobe o Božiču, drugega o pustu, oba bo požrla davkarija. Edino upanje so bili krmljenci, drugega ni bilo kaj prodati.

Cesta je vodila navkreber do fare, potem po grebenu mimo samih goric, daleč v vse smeri so se razlivali oskubeni, osmojeno rjavi bregovi z raztresenimi viničarijami in gosposkimi hrami, v zakajenih daljah so se spajali z nebom. Mrzel sever je pihal. Mati se je tesno ogrnila v veliko sivo ruto; konce je pritiskala z dlanmi na lica, da ji sever ne razdraži čeljusti. Zopet bi jo trgalo. S sklonjeno glavo je strmela v osušeno cesto. Vanček je droben, sključen in resnoben krevsal ob njej. Bila sta zamišljena. Srečavala sta ljudi. Mati se je z vsemi poznala, a tokrat se ni z nikomer dolgo ustavljala. Svoje skrbi je imela, turoben dan je bil, vsakemu se je mudilo. Tudi otrokoma, ki sta se pripodila po cesti. Držala sta se za roke in tulila. Blizu matere in Vančka sta utihnili, se izognila k jarku, bosa in raztrgana sta zrla mater, potem sta se prijela za roke in zbežala mimo. Vanček je zrl za njima, počasi je rekel: »Štefekova sta.«

Mati je zamišljeno molčala, čez čas se je ogledala po bregovih,

vzdihnila je in rekla: »Le kaj bodo jedli! Pomro čez zimo, saj ne bodo imeli jesti.«

Nekaj časa sta molčala, potem se je Vanček domislil. »Mama,« je rekel, »Štefekov Karlek se bo šel učiti za mlinarja. V nedeljo je pravil, da bo takoj zaslužil, obleko bo dobil, čevlje, vse. Laže! Baha se.«

»Kam pa misli iti?« — »Na Muro. Tam ima botra.«

Mati je razmišljala in kimala, čez čas se je ozrla v Vančka, oči so ji sijale. »Njemu se gotovo ne bo zdelo hudo«, je rekla. »Na dobro ni navajen, slabše pa mu tudi ne more biti. — Zate pa se bojim, ko si razvajen.«

Namrdnil se je, izpod kape je poškilil po cesti, potem nizzdol v grapo, kamor sta zavila. Oglasil pa se ni. Tudi mati je umolknila. Spuščala sta se nizzdol, grapa se je v eno smer razlivala, v drugo je rasla v reber z jagnedi na vrhu. Pod gorico je ležala sredi sadovnjaka domačija, kjer je bila omožena sestra Kata. Pred leti so sezidali nove hleve, skedenj in kolarnico.

»Mama!« se je oglasil Vanček. »Ali se bova spotoma domov oglasila pri teti Kati?«

Počasi je odkimala. »Ne!« Strmela je v sadovnjak, nagubala je čelo in rekla: »Poglej, koliko sadovnjaka imajo. Pred vuzmom, ko sva s Pavlom šla mimo in sem bila žejna, sva se zglasila. Piti imajo vedno. Dobila pa nisva ničesar, niti v hram naju ni povabila, sredi dvorišča naju je zagovarjala, da sva stala kakor štor.«

»Zakaj pa ji niste rekli. Jaz bi ji rekel.«

»Tega pa ne bom nikoli storila,« je govorila. »Mene ni treba prositi, vsakemu postrežem, kdorkoli pride k hiši. Moje sestre pa tega ne vedo. Za druge je Kata skopa, zase menda ni. Se ji tudi pozna. Ko sediva v cerkvi skupaj, me je sram, ker sem taka trlica proti njej. Za tri moje je njena roka, v bradi je zalita, v riti pa je kakor kobila.«

Pri jagnedih sta počivala. Spodaj je ležala široka in globoka grapa. Na njenem dnu, med travniki, posutimi s sinjino podleskov, se je vijugala cesta. Tisti hip je vozil po njej avtomobil. Mati se za to ni mnogo zmenila, Vanček pa je srepo in napeto strmel za njim, dokler ni izginil mimo raztresenih domačij. Zamišljeno se je zastrmel v daljo, potem je pohitel za materjo.

Na cesti se je mati domislila. »Vanček, ali nisi izgubil denarja?« Odkimal je. »Poglej v žep, ali res nisi izgubil. Potem bi šlo vse po vodi, štruca in juha.« — »Nisem.« Potem sta dolgo hodila molče. Mati je zdaj pa zdaj vzdihnila, hodila je tesno povita v ruto, z očmi, uprtimi v cesto pred seboj. Vanček je krevsal ob njej, tanko suknjo so mu na hrbtu napenjala pleča, glavo je stiskal med ramena, oči so topo gledale izpod kape. Hipoma pa so oživele. Lovil se je za materjo in se zaziral v breg.

»Kaj pa tako zreš?« je vprašala mati. »Hodiš pa kakor štor. Nikar tako ne kreši! Na čevlje pazi! Kaj vidiš?«

»Tisto hišo pogledjte, vsa je razkrita in ožgana. Zgorelo je.«

Mati se je ozrla v breg, videla je slabo. Prikimala je, vzdihnila in rekla: »Siromaki! Na zimo bodo brez strehe.« Potem se je predala svojim mislim in zamolklo je govorila:

»Dobro si si izbral. Za kmečko delo nisi. Poleti ti je prevroče, pozimi premrzlo, šola te ne veseli, paša tudi ne. Krojač pa boš, če boš kaj prida. V senci in snažen boš. — Vidiš, zdaj je vse drugače na svetu, vsega je preveč, krojačev, čevljarjev, mizarjev, zidarjev, vsega. Ampak kdor je priden, ima dela. Koliko jih je že šlo po svetu, ki so se česa izučili. Vsak trdi, da mu je dobro, četudi mu ni. Tudi ti boš zagrizel svoj kruh. Hudo kakor nam ti ne bo šlo. Doma moramo delati kakor sužnji. Ti pa ničesar ne vzdržiš.«

»Ali nisem oral?« se je branil Vanček. »Ali nisem vlačil, kosil?! Česa nisem delal, povejte!« — »Seveda si, pa si skoro umrl zraven.«

Obstal je, rahlo so mu drhtele ustnice, oči so sršeče zabliskale. Mati se je začudeno ozrla vanj. »Mama,« je rekel. »Ali mislite, da jaz ničesar ne zmorem? Tudi bojim se ne! Če mislite, da sem se odločil za krojača, ker ne bi rad delal, potem ne grem nikamor in ne bom krojač!« Odločno in trmasto je stal sredi ceste. Vprašujoče ga je gledala. In ko se ni zganil ter je uporno buljil v njo, je tiho rekla: »Ne nòri!«

Prišla sta v vas. Tam se je odprla ravan. Daleč ni bilo videti, krpe šum so zastirale razgled na polja do Mure in na prekmurske ravní onstran nje. Ob obronku je ležalo mesto. Mati je obstala sredi ceste, zagledala se je proti hišam z voljno mehkim pogledom, ozrla se je v Vančka, prikimala je in rekla: »Poglej, Vanček! Tu boš, ako bo sreča mila!« Postrani jo je pogledal, skrivil je ustnice v komaj viden smehljaj, potem se je uresnjeno zastrmel proti mestu. Mati ga je vsega objela z medlečim pogledom, vzdihnila je; molče, s težkimi, okornimi koraki sta šla proti prvim hišam.

3.

V ulici, kamor so pred leti prodajali vino, je bila krojaška delavnica. Ko sta vstopila, ju je zajela bučna melodija. Na omari v kotu je igral radio, šivalniki so ropotali, da je mater za hip zmedlo in ni razločila lastnega glasu. Prostorna izba je bila natrpana z oblekami in blagom. Tukaj so šivali na veliko. Mati in Vanček sta obstala pri vhodu, mati je prijazno prikimala in rekla: »Ali rabite vajenca?« Pokazala je na Vančka, potem je tavalala z očmi od človeka do človeka.

»Želite, gospa,« je razločila, in mož, ki je menda bil mojster, je vrgel okoli vratu merilo in se razkoračil sredi delavnice.

»Vajenca! Dečka bi dali učiti za krojača.«

Mojster je z radovednim pogledom ošinil Vančka, ki je v roki mečkal kapo in povešal v zadregi oči, potem pa je zamahnil z roko in odkimal. Mati se je v zadregi nasmehnila, ozirala se je okoli, nekaj je hotela reči, pa je samo prikimala in tako sta odšla. Sredi ulice sta obstala, žalostno sta se spogledala. Vanček se je pokrtil, stopil je k izložbi z balami blaga in z oblekami, zastrmel se je v vse to in rekel: »Mama! Tu bi se pač hotel učiti! Kako lepo je igralo.«

»Škoda!« je rekla mati, zazrla se je vzdolž ulice, se tesneje ogrnila in dodala: »Ne vem, kako naj rečem. Jokala pa ne bova. Bova že našla kakega krojača. Ljutomer bo menda zmogel koga, ki te bo vzel. — Povsod bova vprašala.«

Vračala sta se z negotovimi koraki, mati se je izogibala ljudem, opozarjala je Vančka, da se v koga ne zaleti, on pa se ni mnogo zmenil, oči so mu bliskajoče drsele po izložbah. Tik pred trgom je mati ustavila pismonošo. Prosila ga je, naj ji pove, kje je kak krojač. Začela je pripovedovati, da bi rada dečka dala učiti, a ne ve za nikogar. Pismonoša ji je naštel nekaj imen, potem se je domislil, vzel list papirja in napisal. Mati, ki je stala vsa tiha in skromna in je prikupno zrla izpod čela, se mu je toplo zahvalila. Tiha zadovoljnost ju je navdala. Dala je Vančku popisani list, oči so ji pešale, na drobno pisavo ni bila nikoli navajena. »Prečitaj! Štiri naslove imava, laže bova iskala.«

Morala sta čez trg. Tam, pod kostanji zraven tehtnice je stalo mnogo voz s krmljenci. Prašiči so cvilili, ljudje so postajali v gručah ali pa so zamišljeni sloneli ob vozovih in čakali na kupca. V neki gruči so se glasno prepirali. Vanček je obstal, sključen, z rokami v žepih in je radovedno prisluhnil. Mati se je zanimala za cene; pristopila je k ženski, ki se je prezebla stiskala h kravi. Zamišljeno je dvignila oči.

»Po čem bodo danes plačevali?« je vprašala mati. Ženska se je nasmehnila, zagledala se je po vozovih in rekla s suhim glasom. »Nihče ne ve. Mešetar nam je obljubil, da po pet, zdaj govore, da bodo plačali le po štiri in pol. Dve uri že čakam, drugi tudi, rekli so, naj pred deseto pridemo. Poldne bo, kupca pa še ni.«

Mati je pritisnila roki na lice, z motnimi očmi se je zastrmela v tla in šepetala: »Štiri in pol, štiri in pol!« Pogled ji je žalostno splaval po vozech, po trgu in po hišah. »Kdo pa kupuje?« je pridušeno vprašala.

»Benko iz Sobote.«

Nekaj hipov je zamišljeno stala, potem se je zganila, močno je vzdihnila, s trudnimi in negotovimi koraki je zapustila žensko, ki se je s posinelim licem spet topo zastrmela v tla. »Vanček, pojdiva!« je rekla mati. Vanček je odtrgal oči od gruče ljudi, se prizibal k njej, se znova ozrl v gručo, kjer so se glasno prepirali, in je resno rekel: »Nekoga bi radi topli. Za norca jih je imel, lagal je, da bodo prašiči dragi.«

Mati se je ozrla po vozovih, vzdihnila je, potegnila je Vančka za rokav in molče sta zavila v ozko ulico. Čez čas je spregovorila: »Po štiri in pol! Ko pa bodo naši naprodaj, bo morda tri in pol. — Vidim, da ne bomo za prašiče dobili ničesar. Preklet tisti, ki dela cene!«

Stopila sta v mračen hodnik. Vanček je hrknul, pomenljivo je pogledal mater. »Po mesu diši,« je šepnil. Mati je prikimala, neodločno se je ozirala, kje naj potrka. Potem je Vanček vzkliknil in pokazal čez dvorišče. Nad vrati je visela tabla z napisom: Krojač. Stopila sta v snetljivo in smradljivo dvorišče. »Mislija sem, da bomo dobili kaj za krmljence. Kje! Še oblekli se ne bomo,« je rekla mati. Pogledala je po sebi in po Vančku, nato sta vstopila. Bežno sta se razgledala po ozki, tesni delavnici. »Ali ni gospoda mojstra?« je vprašala. Mlad moški je ustavil šivalnik in se nasmehnil. »Jaz sem!«

Mater je zalila rdečica. »Mislija sem, da niste. Mladi ste,« je izjeklala. »Prišla sva vprašat, ali potrebujete vajenca. Dečko bi se rad učil.« Vanček je povešal oči pred mojstrovim pogledom, mimogrede je ošinil

vajenca, ki je pod oknom paral suknjo. »Zdaj je še šolar, spomladi pa bi ga dali učit.«

»Odkod pa ste?« je vprašal mojster. »Od Bolfenka, skoro tri ure daleč.« — »Ali si zdrav?«

Vančkov bledo lice je spreletel lahen drget, požrl je slino in prikimal. »Zdrav je,« je rekla mati, »le slok.«

Mojster je nekaj časa pomišljal, Vanček in mati sta stala negibno in čakala. »Svoje stanovanje mora imeti, potem ga vzamem,« se je odločil mojster. Nekaj hipov se mati ni znašla, nato je neodločno vprašala: »Ali ga ne bi mogli imeti vi na stanovanju?«

»Ne!«

Trpko se je nasmehnila, se za hip zamislila, nato je odkimala. »Tako pa mi ne zmoremo,« je rekla in sta se poslovila. Molče sta prišla na ulico, potem se je oglasil Vanček: »Mama! Kako pa, če nikjer ne dobiva mojstra?« Odgovorila ni. Nemo se je zastrmela po hišah, premišljala je, nato je odločno rekla: »Prečitaj prihodnji naslov!«

4

Po vijugastih, ozkih stopnicah sta prišla do delavnice. Mati se je pripravljala, da potrka. Vanček jo je potegnil za ruto. »Slišite?« Za vrati je nekdo glasno jokal. »Zakaj nisi pazil,« je grozil pridušen glas. Nato je udarilo, nekdo je otroško zacvilil in zatulil. »Ná! Da boš pazil! Da boš vedel, kako moraš rezati!« Pretrgani, razburjeni glasovi so se izgubljali med udarci in med jokom. Za hip je prevpil vse pretrgani, hlipajoči otroški krik: »Lepo prosim, nikoli več... gospo-o-d...« — »Molči!« Nato je nastala tišina, ki jo je motilo pridušeno hlipanje, potem pa je vse prevpilo drdranje šivalnika.

»Mama, pojdiva!« je plašno šepnil Vanček. Opoťekel se je po stopnicah, sredi je obstal, naslonil se je ob steno, iz polmraka so mu žarele oči. Mati se takoj ni znašla, roki je stisnila na prsi, onemela je, potem se je napotila za Vančekom. Ko sta prišla na ulico, je mati vzdihnila, ogrnila se je tesneje, oprla je roke v brado, posinelo lice ji je vztrepetalo, srepe je strmela v tla. »Živina!« je bruñnilo iz nje. »Temu te ne bi dala, četudi umreš!« Kakor opita je zanihala ob zidu. »Tako se godi marsikateremu vajencu,« je tiho dodala.

Vanček je kakor podhuljen bikec buljil pred se in molčal...

Minilo je poldne. Napotila sta se proti znani krčmi. Spotoma sta kupila štruco, Vanček je slastno zagrizel v beli kruh. Pred krčmo pa se je uprl: »Ne grem notri!« — »Zakaj ne?« je začudeno vprašala mati.

»Nočem!« Glavo je stisnil med ramena in se še bolj sključil, trmasto je gledal izpod kape. Skrivenčil je usta in dodal: »Brez vsega ne bom sedel, denarja pa nimate.«

Vprašujoče ga je gledala. »Zeblo te bo,« je dejala. Nekaj časa je premišljal, potem je stlačil kruh v žep in se neodločno zazibal za materjo.

Zlezla sta za okroglo mizo v kotu. Blizu je bila v steni linica, dve natakariči sta švigali sem ter tja, kričaje sta skozi linico naročali juhe, golaže, govedino, pečenke. Ti kriki so prevpili ves hrup. Krčma je bila

polna ljudi, a mati se ni ozirala okoli sebe. Ko je zadišala pred njo čista goveja juha, je položila na mizo dinar, se zastrmela v krožnik, iz katerega je vroče hlapelo, potem je s previdno počasnostjo zgrabila žlico in začela srebati. Počasi so ji lica zagorela. Odložila je ruto, ozrla se je po krčmi, pogledala je Vančka, ki je negibno sedel zraven nje. Tisti hip so mu zdrknile oči pod mizo, hrknil je in premaknil ustnice.

»Vanček, hočeš nekaj žlic juhe?« je tiho vprašala. Odkimal je, pogledal je ni. »Na, vzemi!« — »Nočem!« Nekaj hipov je otožno gledala vanj. »Pa vzemi štruco in jej!«

»Jejte, zame se ne brigajte!« je odločno rekel in je ni pogledal; v levici je mečkal kapo, z desnico je v žepu krčevito drobil kruh, hrkal je in se nemirno presedal. Mati je vzdihnila in srebala dalje. Ko je končala, je odrinila krožnik, prekrižala je roke na trebuhu. Nemo se je ozirala po mizah, nato je pridušeno rekla:

»Le kako še nekateri lahko tako trošijo?!..«

»Ali greva?« je vprašal Vanček. Mati bi še malo posedela, vse kosti so jo bolele. »Poglej naslove!« je rekla. »H kateremu bova šla?«

»Mama, najrajši k nobenemu.« Začudeno ga je pogledala. Nekaj hipov je kremžil obraz, strmo jo je pogledal in rekel: »Dovolj sem tepen doma, nočem, da bi me še drugi!«

»Vanček!« je pridušeno vzkliknila. Burno je zadihala. »Saj niso vsi mojstri surovine,« je rekla čez hip. Plaho se je ozrla okoli sebe, ali kdo posluša, potem je vstala in dodala: »Zakaj pa Lojzek vzdrži?«

»Ali sem rekel, da ne bi vzdržal?« se je branil Vanček. Poskočil je izza mize in se pokril. Pri vratih se je ozrl. Mati se je počasi napravljala, zamišljeno si je ogrnila ruto, nato je počasi lezla iz krčme.

Vanček je sključen slonel ob zidu. Bruhnil je tlačeno jezo: »Nikoli več ne grem z vami. Vedno vas moram čakati. Nikoli, četudi me zakoljete!«

Prestrašeno ga je pogledala. »Za koga pa sem šla na pot?!«

»Ali ste mi našli mojstra? Niste — in ga tudi ne boste, ki bi me imel zastonj. Če bom lahko kje zastonj, ne rabim ne vas ne nikogar.«

Na to mati ni našla odgovora. Dlani je pritisknila na čeljusti in se zastrmela pred se. Vanček je krevsal za njo. Začel je naletavati sneg. To je mater vzdramilo. »Sneg! Zima je tu,« je rekla. Čez hip se je znova oglasila: »Ti lahko sponašaš, a čakaj, nekoč boš vse razumel, samo prepozno bo morda, ko mene in marsičesa več ne bo. — No, ali greva še iskat ali ne?« — Vanček ni imel volje, tudi mati je neodločno obstala. Njuno pozornost je pritegnila čudna procesija, ki se je bližala.

Spredaj sta hodila dva skupaj uklenjena fanta, za njima je korakal visok, razoglav moški v dolgi zimski suknji, okoli rok, prekrižanih na trebuhu, je bingljal kos verige. Zadaaj sta šla dva žandarja z bajoneti na puškah. Ko so prišli mimo, je levi med vklenjenci poškilil po materi in Vančku ter se nasmehnil, visoki pa je hodil vzravnan, kakor da nikogar ne vidi, ni se ozrl po ljudeh, ki so postajali po ulici, prihajali iz hiš in gledali za procesijo.

Vanček je srepo strmel vanje; ko sta jih izgubila iz oči, je stresel s sebe prve snežene kosme in rekel: »Tako bodo kdaj mene gnali.«

»Zakaj pa tebe?« je vprašala mati.

»Sam ne vem. Mogoče«, je zamišljeno poudaril.

»Vanček, Vanček,« je rekla mati z začudenim in žalostnim glasom. Vanček se je umikal njenim očem, okoli ust se mu je nabral zloben nasmešek; hipoma pa se je zastrmel v nizko pritlično hišo, oči so mu zažarele in radostno je vzkliknil: »Mama! Krojač!«

Čudno ga je pogledala. Vradoščeni so ji zagorele oči, bila je kakor iznenaden otrok. »Krojač!« je dahnila. »Jezus, skoro bi bila odšla mimo, ne da bi videla.« S komolcem se je naslonila na Vančkovo ramo, potisnila ga je pred seboj in rekla mehkobno: »Mogoče bo tu kaj sreče, Vanček...«

5.

Zavoljo stanovanja je bil križ. Soba je bila tesna, natrpana s pohištvo, komaj je zadostovala mojstru z ženo in dvema otrokoma. Polovica kuhinje je služila za krojaško delavnico. V njej naj bi spal Vanček. Mati se je prišla za glavo, ko je slišala, kaj vse morajo dati: petdeset dinarjev mesečno, na leto pa vrečo moke, dvajset kilogramov zabele in pet masti. Dolgo se ni upirala, vdala se je.

Mojstrova je kuhala kavo, v naročju je nosila dekletce. Nasproti nje je sedela mati, ob strani Vanček. Mojster je likal suknjo, od časa do časa se je vpletel v razgovor. Zraven njega je vajenec šival hlače, strpljivo se je otepal fantka, ki mu je racal med nogami in silil na kolena...

Mati se je domislila, da je skrajni čas oditi. Posloвила sta se. Bilo je že pozno. Zakajeno in nizko poveznjeno nebo je drhtelo v snežinkah. Snega je padlo do gležnjev, naletaval je bolj in bolj. Dolgo sta hodila nemo, zatopljena vsak v svoje misli. V hrbte se jima je upiral sever. »Ti! Meni se zdi, da nisi dobil slabega mojstra,« se je oglasila mati. »Tudi ona se mi zdi dobra. — Le drago je! Toliko plačil že imamo!« Vanček se je molče lovil za njo, roki je tiščal v žepe, razgret je hropel z iztegnjenim vratom. »Le to sem mislila,« se je oglasila znova mati, »ko sem gledala, kako lepo je vajenec ravnal z otrokom: ali se boš ti premagal in ga ne boš udaril ali brcnil? Nisi strpljiv. Bojim se.«

Vanček je molčal. Dohitela in prehitela sta vozniške, ki so peljali slatino v Varaždin. Do polnoči ne bodo tam. Poznala sta voznika Tropa, cele noči in dneve se je mučil. — Vozovi so škripali in ropotali, sveži sneg se je slinil na kolesih. Ceste ni bilo več ločiti od njiv in travnikov.

Zavila sta proti šumam, spotoma navkreber proti jagnedom se je mati upehala. Oddihala je. Iz cunj ji je ostro štrlel nos.

»Ti!« se je zamolklo oglasila mati. »Ali imaš suho v čevljih?«

»Imam, samo po hrbtu sem moker.«

»Meni pa prihaja mokro v čevlje. Že čutim, kako me hladi.« Nekaj časa sta oba molčala, potem se je znova oglasila: »Spomladi se ti bo obrnilo, marsičesa se boš moral odvaditi.«

Lovil se je za njo. »Mogoče se ne bom mogel učiti,« se je oglasil.

»Zakaj pa ne?« — »Zavoljo betega.«

V grapi se je nabiral mrak. Zavila sta navkreber proti cesti in proti hišam. Mati se dolgo ni oglasila. Razmišljala je in rekla: »Morda ti je res kaj! Rahel si, ničesar ne vzdržiš. Mnogo pa si domišljaš. Poleti si bil pri doktorju v Štrigovi.« — »Napol me je preiskal, pa me je napodil.« — »Dobro,« je nadaljevala, »če ti je res kaj, ne bo iz tebe nič. Čemu si me potem silil na pot in čemu sem se toliko mučila? Čemu si toliko sitnari, da cele noči nisem mogla spati!?!«

»Saj se bom izučil, videli boste,« se je branil Vanček. »Kar tako sem mislil, ko je mojster govoril. Vi vzamete takoj vse zares in se razjezite.«

Takoj se ni utolažila. »Poglej!« je rekla in pokazala na viničarske koče ob cesti. »Ali bi rad bil kakor tile. Vse življenje težak? Še viničarski se izuči kake obrti, ki je čisto sestradan in nima nihče nič za njim poslati. Slišal si, koliko bomo dajali zate. Tega viničar za svojega ne bo storil. — Izbij si te muhe iz glave. Sina hlapca ne bi rada imela, preveč sem trpela, preveč skrbela. — Ko me ne bo, delajte kar hočete, raztrgajte dom, pokoljite se, če mislite, da je tako prav. Dokler sem živa, mi ne delajte sramote.«

Pri fari ju je zalotila noč. Ponekod so svetili, v svetlobi so se lesketale snežene krpe. Sever je lizal ostrejša, bregove, cesto. Zanašalo ju je, zasnežena in premražena sta hropla. Mati je tožila: »Presneti čevlji! Mislila sem, da bodo držali vodo in sneg. Kje! Vsa sem mokra in kakor pijana...«

Dom je bil spokojen. Na pragu sta se otresla, mati je zahropla obstala sredi prikleta, oči so ji zažarele, zakričala je v kuhinjo, kjer je brlela luč: »Dober večer, otroci!« Opoitekla se je v kuhinjo, se zrušila na klop, iztegnila nogi in burno velela: »Liza, sežuj me!« Topo se je zagledala po kuhinji, potem je vprašala: »Ali je doma vse v redu?«

»Je,« je odgovarjal Peter. »Nekaj repe je ostalo zunaj in koruzje.«

Ozrla se je po vseh, po Petru, Lizi in Vančku, ki se je preoblačil pri štedilniku, in je rekla: »Ali atek spi? — In siromak Lojzek! Bogve, kdaj šele pride, zdaj še dela.«

»Kako ste opravili?« je vprašal Peter.

»Opravila? Žalostno, srce me boli. — Kaj kuhaš, Liza? Kašo? Ne bom je mogla jesti, želodec bi mi obrnilo. Ali imamo še kaj kave? Skuhaj jo, vročo mi prinesi, da se ogrejem.« Sredi kuhinje je obstala. »Kakor pijana sem. Prestara sem za pot. Otroci, postrezite mi, za vas trpim! Vanček, pridi me ogret!« Odzibala se je skozi priklet, v temi je tipala pred seboj, da se kam ne zaleti. V kuhinji se je začel prepir. Peter je silil v Vančka, naj pripoveduje, Vanček pa je trmasto molčal. »Otroci, mirujte!« je kriknila mati. Prišla je v zadnjo sobo, rahlo je vprašala: »Atek, ali spiš?«

»Ne, čakam. Dolgo vaju ni bilo,« se je oglasil iz kota. Slačila se je, nato je zaškripala postelja. »Kako sta opravila?« je vprašal oče.

»Žalostno. Strah me je povedati. Ves Ljutomer sva prehodila, potem sva našla mojstra. Petdeset dinarjev mesečno bomo dajali, na leto pa še vrečo moke, dvajset kilogramov zabele in pet masti.« Nastala

je gluha, dušljiva tišina. »Vse sem premislila, vse poskusila, ni šlo drugače,« je drhtelo iz matere. Zakopala se je v cunje in hropla. »Kje bomo vzeli? Sama ne vem, nihče ne ve.«

Onemela sta vsak na svojem ležišču in čutila, kako se vse življenje ruši.

JESENSKE PESMI

JOŽA ŠELIGO

Strašna je sivina neba,
strašna zapuščenost srca;
o, kje si, mati?
Spal bi doma, doma...

Očetu ne goré več oči,
sestra se več ne smeji,
brat je v dno duše potrt;

pred leti prišla je smrt,
zdaj še zidovi umirajo,
vedno bolj sivé,
na cesto prazno visé.

Mati, kam?
Ti imaš topel hram,
ni mraza, ni sonca nikjer.
V grobu je večni mir.

★

Ná, sestra, pol srca;
saj se bom razdal,
zakaj bi ti ne dal
pol srca?

In materi pol srca,
da je bolelo ne bo,
da njeno ostalo bo;
še materi pol srca
na dno groba temnega.

Tako bom brez srca,
praznina vse do dna;
odkod, odkod naj vzamem žar
za tebe, ljubica?

Večer za goro vstaja,
sonce trudno zahaja;
zapri oči.

Listje neslišno pada,
luč gori od zapada
na mehke poti.

Večer za goro pada
list z veje iznenada
se utrne kot kri.

Še sredi srca se utrga
boleča, prehitro razcvela
pesem teh dni.